

מקורות לעיון במס' בבא מציעא: פרק המקבל

דף כג

מ. זילברמן

אייר תשע"ג

(קה:) **מכת מדינה ואיסור קטלנית.** איתא בגמ' יבמות סד: והתניא ניסת לראשון ומת לשני ומת לשלישי לא תנשא דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל אומר לשלישי תנשא לרביעי לא תנשא ... אלא נישואין מ"ט א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמר אבימי מהגרונאי משמיה דרב הונא מעין גורם ורב אשי אמר מזל גורם מאי בינייהו איכא בינייהו דאירסה ומית אי נמי דנפל מדיקלא ומית, ע"כ. במסקנת הגמ' ולהלכה נקטינן לחומרא בקטלנית כרבי. ונחלקו ראשונים האלו בחומר איסור קטלנית. דלהרא"ש והנמוק"י יש איסור חמור (או סכנה כאיסורא) לישא קטלנית. אך הכ"מ הביא דברי הרמב"ם בתשובה דאין איסור כלל, דכתב הרמב"ם, "קטלנית אין בו איסור אבל הוא מרוחק על צד הניחוש והפחד והתימהון שיש ברוב השעות שינזקו בהם הגופות החלשים ואין חילוק בין זה לאוכל מכי שא דאסר גנא. ואע"פ שיש חכמים שסוברים שלא תנשא אומרים לה אם תמצאי מי שיקדש אותך לא נחייבנו לגרש והיו מערימין ומקדשים בפני שני עדים ואח"כ כותבין לה ב"ד כתובה דמכניסין אותה לחופה ומברכין שבע ברכות הואיל ונתקדשו. כן היו עושים ב"ד של רבינו יצחק בעל ההלכות וב"ד של רבינו יוסף הלוי תלמידו וכל הבאים אחריהם וכן עשינו אנחנו במצרים להתיר". ולהלכה המחבר (אה"ע סי' ט ס"א) העתיק לשון הרמב"ם. וראה בבית שמואל שם (סק"ב) שהביא דברי החולקים. [וראה פ"ת (ריש סק"ב) שהביא דברי השו"ת מהאבה (ח"א סי' צב) דאף הרמב"ם רק ס"ל דאין איסור היכא דנשאת לשני בעלים שמתו אבל לאחר ג"פ אף להרמב"ם יש איסור בדבר. ועוד הביא דברי שו"ת חת"ס (סי' כג) דהרמב"ם רק פסק דאם נשאת לא תצא בלא שאל שאלת חכמים דבכה"ג אמרינן דמן דלא קפיד לא קפדינן עליה, אבל אם שאל שאלת חכמים וקבל פסק שלא לינשא ואח"כ נשאה הדין הוא דתצא דבהא מוכח דקפיד ובכה"ג יש סכנה.] והגמ' הביאה כנ"מ בין טעם מעין גורם לטעם מזל גורם אירסה ומת ונפל מדיקלא ומת, היכא דלא שייך מעיין גורם. והי' מקום לומר דאף מת במגפה תלוי על הנ"ל דלטעם מעיין גורם אין איסור ולטעם מזל גורם יש איסור. אך בשו"ת הריב"ש (סי' רמ"ג) הוכיח מסוגיין דליתא, דלכו"ע אין בזה איסור קטלנית. דכתב, "ונ"ל סמך להקל מההיא דתנן בפרק המקבל (קה:): המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו מחכירו ואם אינה מכת מדינה אינו מנכה מן חכירו אלמא אע"ג דאמרינן דמזליה דחוכר גרם ומשום הכי אינו מנכה לו מן חכירו כשאינה מכת מדינה ואפי' היכי דאישתדוף כל שדותיו של מחכיר כדאית' התם בגמ' אפי' הכי כשהיא מכת מדינה אין תולין במזלו והכא נמי איכא למימר בקטלנית דקיי"ל טעם אסור משום דמזל גורם דכיון שהוא מכת מדינה אין לומר דמזל גרם". והביא דבריו להלכה בב"ש (סק"ו) וכן הביא בפ"ת (סק"ה) בשם שו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרפ"ב). וע"ע באוצר הפוסקים (אות י"ז) מה שהביא בענין זה.

ועוד בענין טעם קטלנית יש להעיר דב' הנ"מ שהובאו בגמ' הם לאותו הצד, והגמ' לא הביאה נ"מ היכא דלטעם מעיין גורם יש איסור קטלנית ולטעם מזל גורם אין איסור. וראה בצמח צדק (לובאוויטש אה"ע סיק כז) שהעיר מזה, דדן שם במקרה של אשה שנשאת לאחד ומת והיו אומרים שהאיש הזה הי' חולה מכבר, ואח"כ נשאת לשני ומת, אך לפני מותו גירשה ואמר שאם יהיה יחזור וישאנה. וכתב דלכאורה למ"ד מזל גורם יש להקל, דכיון שהשני גירשה קודם שמת אילו הי' מת רק מחמת מזלה הרע הו"ל להתרפאות לאחר שגירשה. ואילו למ"ד מעין גורם הרי מת חמת אותו החולי שהי' לו בזמן שהיו נשואים. וכתב דמזה שהגמ' רק הביאה נ"מ לצג השני להחמיר למ"ד מזל גורם משמע דמ"ד מעין גורם תמיד מיקל טפי. אך שוב כתב דאפשר דהגמ' לא חששה להאריך בנ"מ.

ובשו"ת נודב"י (קמא אה"ע סי' ט, הו"ד בפ"ת סק"ב) המציא עוד נ"מ לקולא בסברא למ"ד מזל גורם ע"פ שו"ת הרא"ש (כלל נג סי' ח, הו"ד בב"ש סק"א) שכתב דמזל גורם פירושו פרנסה לפי המזל, דמי שמת בעליה היינו כדי שתחיל בצער בלי פרנסה. וכתב הנודב"י, "ומעתה אני אומר שזה בסתם נשים אבל באשה שהיא אשת חיל ואנו רואים שגם אחר מיתת אנשיה היא מצלחת במשא ומתן ומתפרנסת שלא בצער אז ודאי שאין מזלה גורם לעניות וא"כ מיתת אנשיה לאו על ידה הוא". ובסוף כתב דסברא זו להלכה ולא למעשה, אבל למי שרוצה לסמוך עליה יש לו על מה לסמוך. בלשון הרמב"ם והשו"ע כתבו בסתם אשה שנשאת. ובאותיות הרמ"א הוסיף בסוגריים או נתארסה, וכמ"ד מזל גורים. והרמ"א כתב בהג"ה, "י"א דדוקא אם מתו מיתת עצמם אבל אם נהרג אחד מהן או מת בדבר או נפל ומת וכדומה אינו כלום ולכן רבים מקילים בדברים אלו ואין מוחים בידם". וזה כמ"ד מעין גורם. וראה בחלקת מחוקק (סק"ב) שהעיר שדברי הרמב"ם סותרים למה שכתוב בסוגריים לעיל. וראה באוצר הפוסקים (ס"ק יח) שהביא דברי כמה אחרונים שכתבו ליישב הערת הח"מ. וביניהם הכתב סופר (סי' יג) שכתב דהקולא בנפל ומת או מת בדבר אינו משום דס"ל דמעייין גורם, דאף למ"ד מזל גורם אין כאן איסור, דאילו מת מחמת מזלה הרע לא הי' צורך שימות דוקא במיתה משונה כזה, וככונת הגמ' בנפל מדיקלא ומת דבזה יש איסור למ"ד מזל גורם היינו בנפל מן העץ ואח"כ חלה ומת על מטתו מחמת החולי.

עיקר תוס' פרק המקבל

(קג.) המקבל
(קג:) ואזל, מנקה
(קד.) דאפשר, אידי, ה"ג
(קד:) אהני, סבר
(קו.) אי, אלא, מתיב
(קז.) האי מאן, אילן
(קז:) ארבע
(קח.) האי
(קח:) הכל
(קט.) אין לך
(קט:) וספר מתא, מסלקינן, רבא, נפלו
(קי.) א"ל
(קי:) סבר, יצא
(קיא.) מתקיף
(קיא:) מגרד, לבצור